

הרב חנוך וקסמן פרשת וישב

אברך אסיר

נפילה תלת שלבית

מעמד יוסף בבית פוטיפר ובבית הסוהר

יוסף היה אסיר מוצלח מאוד; כמעט מיד לאחר שנחת בכלא, הוא הצליח כל כך למצוא חן בעיני שר בית הסוהר (לט:כא), עד שזה האחרון מינה אותו לסוהר ראשי והחזיר את הקריירה שלו למסלולה:

וַיִּתֵּן שָׂר בֵּית הַסֹּהַר בְּיַד יוֹסֵף אֶת כָּל הָאֲסִירִים אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּהַר, וְאֶת כָּל אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם הוּא הֵיךְ עֹשֶׂה. אֵין שָׂר בֵּית הַסֹּהַר רָאָה אֶת כָּל מְאוּמָה בְּיַדוֹ בְּאֲשֶׁר ה' אֵתוֹ, וְאֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה' מִצְלִיחַ. (לט:כב כג)

למרות ששר בית הסוהר, הממונה מטעם המלכות, נותר בעל הסמכות הרשמית, יוסף היה הכוח האמתי בבית הסוהר: הוא קיבל את ההחלטות, ניהל את ענייני היומיום ופיקד על כל מה שנעשה שם. אולם, למרות שכל אסיר היה רוצה להיות במקום יוסף, צריך לחשוב מה בדיוק כל כך נהדר במשרה הזו - מה בדיוק מתרחש מאחורי הסורגים?

הכלא לא היה המקום הראשון שיוסף עלה בו לגדולה; לפני כן הוא הגיע למשרה דומה בבית פוטיפר. יוסף השתלב שם מהר מאוד ומצא חן בעיני אדוניו (לט:ד): כמה פסוקים אחרי שפוטיפר קונה את יוסף, יוסף כבר ממונה למנהל משק הבית ושולט על כל רכושו פוטיפר (לט:ד-ה). כמו שר בית הסוהר, לפוטיפר לא אכפת מידי מה קורה אצלו בבית:

וַיֵּצֵא כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיַד יוֹסֵף. וְלֹא יָדַע אֶתוֹ מְאוּמָה, כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל. (לט:ו)

כמו בבית הסוהר, יוסף הוא הסמכות האמתית בבית ובשדות של פוטפר, אולי למעט ה"לחם" המוזר הזה.

יעקב נעשה איפוא "סוכן ראשי" בשני המקרים - בבית פוטיפר ובבית הסוהר. בשני המקרים הוא "מוצא חן" בעיני הממונים עליו, והם "שמים בידו" סמכויות (לט:ד,ו,כב). בעלי השררה לא מתעניינים מה קורבה סביבם (לט:ו, כג); בשני המקרים יוסף מצליח - ובשניהם הוא מייחס את ההצלחה לה' (לט:ג, כג).

ההקבלה בין הסיפורים צריכה לעורר את תשומת ליבנו להבדלים ביניהם. בסיפור הראשון יוסף הוא מנהל משק הבית של אדם חשוב, "סריס פרעה" (לט:א); הוא מנהל את כל ביתו ורכושו (לט:ד-ב), ואפילו מתאפשר לו לשהות ביחידות עם בעלת הבית. לעומת זאת, בסיפור השני יוסף עוזר לאיזה מוכתאר של כלא מזרח תיכוני לנהל את הבור העלוב שלו (מ:טו); הוא לא מקורב למוקדי השלטון וללשכות מפוארות, והחברה שלו היא האסירים האחרים;

ממלכתו היא כלא - ונתנינו הם החלכאים והנדכאים. יוסף נפל חזק.

אם ה' אכן נמצא "עם" יוסף בבית פוטיפר ובבית הסוהר (לט:ג,כא,כג), מדוע הוא עושה זאת ליוסף? מדוע הוא מדרדר אותו מטה מטה?

מעמד יוסף בבית יעקב

במקום להסתפק בתשובות הרגילות, הבה ננסה לראות את העניינים בצורה מסובכת מעט יותר. יוסף מקבל בפרשה את תפקיד העוזר הראשי לא פעמיים, אלא דווקא שלוש: יעקב ממנה את יוסף לפטרון הראשי בכך שהוא מעלה אותו מעל אחיו המבוגרים יותר, ומעריך אותו יותר מהם: הוא נותן לו כתונת פסים (כלומר כתונת עם שרוולים ארוכים לז:ג), כתונת שנלבשה על ידי בני מלכים, כמו למשל שמואל (שמואל ב יג:ז); יש לו זכות גישה מיוחדת לאביו - כאשר אחיו רועים את הצאן בשכם, יוסף נשאר עם אבא בבית (לז:יב-יג, ורמב"ן לז:ג); בנוסף לכך, הוא משמש כסוכן פיקוח מטעמו יעקב - יעקב שולח את יוסף להשגיח על אחיו עם צאנם בשדות ליד שכם (לז:יד). למרות שיעקב לא בהכרח ביקש מיוסף לשמוע דיבה רעה על אחיו (לז:ב), ההפתעה של האחים היא מהרוע ולא מהדיבה, שהרי יוסף הוא המפקח והממונה, ועליו לדווח לדרג הבכיר. חלומותיו של יוסף משקפים בוודאי את מעמדו זה, והם - יחד עם המעמד וסמלי השררה שלו - מכעיסים את האחים.

נפילותיו של יוסף

אם כן, אנו מתחילים לגלות מבנה מעניין בפרשתנו. יוסף מתחיל בתור המשנה ליעקב, ראש השבט שנבחר להפיץ את דבר ה' בעולם ולהגשים את ברכות אברהם. משם הוא נופל מהר וחזק: אנו מוצאים אותו בתור משנה לשר מצרי - אמנם גולה, אבל עדיין מצליח, אך לא לעולם חוסן: יוסף נופל שוב, והפעם לבור הכלא. בשלב השלישי, אנו מוצאים את יוסף בתור גונדר משנה בבית הסוהר; הוא רחוק מתקוותיו, ברכותיו ומשפחתו.

קורות יוסף הן וודאי חלק מן התכנית האלוקית, אבל ישנן אינספור דרכים בהן ה' יכול היה לדאוג שיוסף יהיה שליט מצרים. אם כן, מדוע דווקא כך? מדוע המבנה הזה? מהם המשמעות והמסר של ירידתו של יוסף למצרים ועלילותיו במצרים?

מבנה הפרשה

המהפך של הפרשה

פרשת וישב מייצגת מפנה חשוב בספר בראשית. למרות שיעקב עדיין מופיע בפרשה ובלוט בנוכחותו עד סוף הספר ממש, הסיפור אינו מתמקד עוד באבות - הוא עוסק, בעיקר, בסיפור יוסף ואחיו. השינוי בדמויות גורר עמו שינוי חשוב בסמלים ובמוטיבים. למשל, חלק גדול מן החלק הקודם של ספר בראשית (יב:א-לו:מג) סובב סביב ענייני הברית, הירושה והברכות, ונתח נכבד מן הסיפור עוסק בברכותיו

"ומלכים מחלצין יצאו" (יז:ו-ו), שהרי הוא "אב המון גוים"; למרות שעיקר הושלת של אברהם, המסומנת בעזרת ברית המילה, זוכה בארץ (יז:ח), גם צאצאים אחרים של אברהם ייפכו לאומות ויעמידו מלכים. התורה מעידה, איפוא, על הגשמת הנבואה לאברהם.

אולם, נראה כי יש כאן יותר מכך. רשימת המלכים מתחילה בהכרזה "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל" (לו:לא), כלומר נראה שיש זיקה בין הפרשייה הזו לבין קיומם של מלוכה ומלכות בישראל. תחילת פרשתנו עוסקת אף היא בנושא קיומה של מלוכה בישראל, שהרי, כפי שהסברנו לעיל, יוסף מקבל דווקא כתונת של בני מלכים (לז:ג) כאות לאהבתו של יעקב, ולא תשורה אחרת. ראייה נוספת - וניצחת - לעיסוק בנושא מלוכה, היא דבריהם של אחי יוסף בנוגע לחלומותיו:

וַיֹּאמְרוּ לוֹ אָחִיו, הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם מִשׁוּל תִּמְשַׁל בָּנוּ, וַיֹּסְפוּ עוֹד שֶׁנֶּאֱמַר אֵתוּ עַל חֲלֻמֹתָיו וְעַל דְּבָרָיו. (לז:ח)

גם אחי יוסף מבינים שהתנשאותו של יוסף איננה זמנית בלבד, כלומר רק כעת ורק כלפיהם, אלא היא גם עתידית - כלפי כל עם ישראל בעתיד; יוסף רוצה מלוכה ומנהיגות.

אם כן, נראה שהתפר בין פרשת וישלח לפרשת וישב, כלומר המעבר שני חלקים של ספר בראשית, כולל את המוטיבים של מנהיגות ומלוכה. אין זו טעות: המעבר במוטיבים מסמן את המעבר בנושאים - מכריתת הברית למימושה; מעתה, העתיד לא שייך לאיש בודד או למשפחתו, אלא לשבט או לעם בהתהוות, ובכך כבר יש התחלה של ממש בהגשמת התכנית האלוקית. לכל קבוצה דרושים מנהיגים, ולכן מוטיב המנהיגות נעשה מרכזי בשארית של ספר בראשית, ומטרים את העתיד של צאצאי המשפחה - עם ישראל.

הסבר מבנה פרשת וישב

הנקודה האחרונה יכולה לעזור לנו בהבהרת המבנה של פרשת וישב. גיבורי הסיפורים - בהתאם למוטיב השולט, של מנהיגות ומלוכה - הם יוסף ויהודה, שני השליטים מאז ולתמיד. יוסף מנסה לשלוט בבית יעקב ומגשים את מאווי בזמן שהמשפחה נמצאת במצרים; במקביל, יהודה מוביל את מכירת יוסף, וכן הוא זה שעומד בשם המשפחה מול המשנה למלך מצרים בתקופת הרעב. המשך ההיסטוריה של ישראל תהיה מאופיינת באותה התמודדות: שבטו של שאלו הוא בנימין (שמואל א ט:א-ב), בנה השני של רחל; מוצאו של בית דוד הוא מיהודה (בראשית לח:כט, רות ד:יז-כב) ושל בית ירבעם - מיוסף (מלכים א יא:כו).

מנקודת מבט זו סיפור יהודה ותמר כבר אינו נראה חסר משמעות. בסיומו של הסיפור אנו מזהים תבנית: פרץ, שהיה אמור לצאת אחרון, יוצא לפני אחיו שכבר הוציא את ידו - זרח. בניגוד להופעות אחרות של התבנית, בוודאי שאין כאן פסילה מן הברית של אחד האחים; התבנית

של הקב"ה ובתהליך המסתורי של בחירת היוורש לברכות. בתחילת פרשתנו הנושאים הללו כמעט נעלמים. למרות שהברית והברכה מופיעים מפעם לפעם בהחבא, ה' אינו מופיע על מנת להבטיח הבטחות ואיננו בוחר יורש בדור הבא. כל אחד עשר בניו של יעקב יורשים את הברכות: אף אחד מהם אינו נדחה, מוחלף או מגורש.

אם כן, סיפור האבות, הסיפור של יצירת הברית והעברתה, נגמר בתחילת פרשת וישב; שאר ספר בראשית עוסק בהגשמה יותר מאשר ביצירה תאורטית: סיפור יוסף ואחיו, המכסה את שאר הספר וכולל את פרטי הירידה למצרים וההשתעבדות שם, הוא תחילת ההגשמה של ברית בין הבתרים, בה הובטחו שיעבוד וגרות (טו:ג).

חריגות של סיפור יהודה ותמר

יוצא מן הכלל, לכאורה, הוא סיפור יהודה ותמר בפרק לח. למרות שהרכילות על משפחת יהודה היא וודאי מעניינת, אין לנו אלא לתהות על מקומה בספר בראשית. מדוע הזנחת תמר, עמידתה בפתח עיניים כזונה והולדת בני יהודה פרץ וזרח קשורים לירידה למצרים והגשמת הברית?

נוכל לנסח זאת אחרת, כשאלה על מבנה פרשת וישב. יוסף מתפקד כ"עוזר ראשי" שלוש פעמים - כמפקח בבית יעקב, בבית פוטיפר ובבית הסוהר, ונוכל לחלק את הפרשה בקווים באלה, כאשר כל אחד מספר את סיפורו של יוסף במקום אחר:

א. יוסף בבית אבא, סילוקו באמצעות המכירה וגירושו בידי אחיו (לז:א-לו).

[סיפור יהודה ותמר (לז:א-ל)].

ב. יוסף בבית פוטיפר, סילוקו באמצעות ההסתבכות בפרשת אשת פוטיפר וגירושו (לט:א-כ).

ג. יוסף בבית הסוהר ונסיון עקר לסילוקו על ידי המפגש עם שרי פרעה הכלואים (לט:כא-מ:כג).

את סיפור יהודה ותמר לא צריך לשים בסוגריים - צריך לא לשים אותו כלל בפרשה; הוא פשוט לא שייך. אם כן, מהו תפקידו של הסיפור בפרשה?

המאבק על המלוכה

מוטיב השלטון והמלוכה שבסוף הספר

לפני הניסיון שלנו להבין את המבנה של פרשת וישב, ננסה להבין את סופה של פרשת וישלח ואת המעבר לפרשת וישב.

פרשת וישלח מסתיימת בפרשייה ארוכה המפרטת את צאצאיו של עשיו (לו:א-מג), ואם לא היה די בכך - אנו נפגשים בסופה של הפרשייה האמורה בסיפור מוזר על מלכים אשר מלכו על ארצו של עשיו, אדום, "לפני מלך מלך לבני ישראל" (לו:לא-מג). ניתן היה לומר כי המטרה הבלעדית של הפרשייה היא עדות על הגשמת ברכת אברהם

זוהי תפנית חדה עבור יהודה. לפני כן הוא התנהג ביהירות ובהתנשאות - הוא העדיף להאשים את תמר מאשר את בנו, ובנוסף לכך הוא שלח אותה לשריפה; כמו כן, יהודה דאג מאוד לדימויו העצמי, בשלחו את רעהו העדולמי לחפש אחרי ה"קדשה", כדי שזו לא תמיט עליהם בוושה בדרישתה לגבות את חובה (לח:כ-ג). עתה, הוא מפגין ענווה במקום אגו, ומעדיף להציל את הזולת למרות הפגיעה בכבודו.

הבנה זו מתאימה לקריאתנו את הסיפור כעוסק במלוכה ובמלכים, ובסימון יהודה כראש שושלת המלוכה - פרשת המלך בספר דברים כוללת כיעד ראשי, ששאר מצוות המלך - כאיסור ריבוי נשים, סוסים וממון - טפלות לו, את הציווי הבא:

לְבַלְתִּי רוּם לָבְבוּ מֵאַחֵי וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמְצִוָּה יְמִין וְשָׂמְאוֹל, לְמַעַן יֵאָרֶיךָ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבְנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל.
(דברים יז:כ)

מנהיגות ומלוכה תלויים בענווה.

משמעות עלילות יוסף

גאוותו של יוסף

לפני סיום, נחזור שוב לנקודת המוצא שלנו. בתחילת השיעור טענתי שיש לקרוא את פרשת וישב כמבנה משולש של סיפורים בהם יוסף הוא המשנה למנהיג. לאחר מכן שאלתי מהי המשמעות של נפילותיו של יוסף ושל הקשר סיפור יהודה ותמר במבנה הדחוס הזה. קריאת פרשת וישב כנסובה סביב מנהיגות ומלוכה, וכמנסה לבודד את מרכיב הענווה באופיו של המנהיג, עזרה לנו להבין את המשמעות של כלילת סיפור יהודה ותמר בתוך סיפור יוסף. כעת נסביר את עלילות יוסף.

האם יש ליוסף את תכונת הענווה הנדרשת למנהיגות ומלוכה? סקירה של סיפור ה"משנה" תוכל לעזור לנו לענות על השאלה. יעקב אהב את יוסף מכל בניו (לז:ג) - ייתכן שבגלל יכולותיו, אולי בשל גילו הצעיר ושמא מפאת היותו הבן של האישה האהובה, רחל; בכל מקרה, תגובת האחים על כך היא כעס - גם בשל עצם ההעדפה, וגם בשל ההשלכות העתידיות שלה. הם שונאים את יוסף ואינם יכולים לדבר איתו לשלום. מהי תגובת יוסף לשנאת האחים? הכתוב מגלה מעט מאוד, אבל בין השורות ניתן להבין שאין לו נקיפות מצפון כאשר הוא מלשין על אחיו (לז:ב), צעד שמחזק את טענתו לעליונות; הוא נמצא מעליהם בהירארכיה המשפחתית, ולכן הוא רשאי לשפוט אותם. בנוסף, מיד לאחר שהתורה מספרת לנו על מעמדו של יוסף ושנאתם של אחיו, היא מספרת לנו על חלומותיו. למרות שהחלומות מכוונים בבירור לדימוי מסוים, ולמרות שהאחים כלל לא מדברים אתו, יוסף מתעקש לספר את החלומות לאחים; הוא מכריז בגאון "שמעו נא החלום הזה

עוברת שינוי, המותאם לנושא המלכות והמנהיגות השזור בחטיבה האחרונה של הספר. בדומה לכך, גם יהודה מחליף את ראובן, הבכור האמיתי, במלכות.

פשר סיפור יהודה ותמר

חזרתו בתשובה של יהודה

כעת נעבור מעיסוק בסממנים ספרותיים לעיסוק באופי הדמויות; נושא סיפור יהודה ותמר, בסופו של דבר, אינו לידתו של פרץ, אלא אופיו של יהודה.

עיקרו של הסיפור הוא יחסו המחפיר של יהודה לתמר. משום שיהודה לא שם לב לרשעתם של ער ואונן - ולכן לא הבין את סופם המר - הוא האשים במוותם את תמר (לח:ו-יא); "היא מביאה מזל רע", משוכנע יהודה. לכן, הוא מחליט שלא למלא את חובתו החוקית והמוסרית, ולא לתת את בנו השלישי, שלה, לתמר. יהודה מניח שלא ייתכן כי דברים מתרחשים שלא כשורה בביתו ולכן לא ייתכן כי בניו נענשו בידי שמים; אין מנוס מגירושה של תמר חזרה למקום ממנו היא באה.

תמר אינה מקבלת את ההחלטה של יהודה: היא מתחפשת לזונה, עושה עסקה עם יהודה - מבלי שהוא ידע כי תמר היא שותפתו לעסקים - ונושאת ברחמה את זרעו, הרחק מאם הדרך עליה עמדה. לאחר מכן היא חוזרת לנבכי האלמנות (לח:יג-ט).

בשיא הסיפור, כאשר יהודה שומע שתמר הרה, הוא גוזר עליה ללא היסוס שריפה (לח:כד). ברגע האחרון, לפני שהיא מוצאת לשריפה, תמר שולחת ליהודה את המטה, החותמת והפתילים שהוא השאיר אצלה לעירבון: היא הרה לבעלי החפצים - יהודה (לח:כב); כתגובה לכך, יהודה חורץ בשנית את משפטה של תמר, וחס על חייה:

וַיִּכַּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי, כִּי עַל כֵּן לֹא נִתְּתִיָּה לְיִשְׁרָאֵל בְּנִי.
(לח:כו)

הפעם, יהודה שופט לא את תמר אלא את עצמו; בעוד שבתחילה יהודה הניח את צדקתו וצדקת בניו כעובדה ברורה מאליה, כעת הוא מבין שמעשיו היו פסולים ובניו היו רשעים. אם תמר הרתה לו ולא אירע לו כל רע, כנראה שתמר לא גורמת ל"מזל רע"; בניו מתו בחטאיהם והוא מעל באחריותו. בועת הצדקנות התפוצצה.

בוודוי זה יהודה מפגין לעינינו את מידת הענווה. כפי שרש"י הדגיש, תמר לא אמרה למי בדיוק שייכים החפצים (לח:כה). היא אפשרה לו, באמצעות מסר סמוי למחצה, לכסות את עקבותיו ולא להודות בקשר עם "קדשות" על אם הדרך. יהודה היה יכול להמשיך ולהיות הפטריארך הצדיק ולהכחיש את חטאיו ואת חטאי בניו - המיניים והמוסריים גם יחד. חלף זאת, יהודה מודה בעוונתו בפומבי.

ענותנות ומלוכה

הוא היה יוצא מהכלא הרבה יותר מהר; לא פלא, איפוא, ששר המשקים שוכח את יוסף ואת בקשתו לעזרה (מ:כג) כאן אנו פוגשים לראשונה את יוסף העניו; יוסף שלאחר מכן יידע לייחס את הפתרונים "לאלקים", ולא לעצמו, גם בפני פרעה (מא:טז); יוסף שיודע לומר לאחיו שיד ה' היא שסיבבה את כל "עלילות יוסף", ומטרת שליטתו במצרים היא הצלת חייהם של בני משפחתו (מד:ה-ח).

אנו עומדים סוף סוף מול אדם ראוי למלוכה, שליט הפועל בענווה ומושל שליבו עם אחיו.

לעיון נוסף

על פי הצעת הרב עזרא ביק, אני משנה השבוע את השאלות לעיון נוסף לבקשה להערות מצד הקוראים. אנא חוו דעתכם על הנושאים המועלים כאן, ואשמח להשיב לכם.

1. השיעור מנסה להסביר את מבנה הפרשה כנסוב סביב נושאים של מנהיגות, במיוחד בהקשר המאבק בין יהודה ויוסף והענווה. למרות שאני בטוח בנכונות של המהלך הכללי, אני עדיין מהורהר ביחס לחלק האחרון של השיעור, הקובע שחל שינוי אצל יוסף; אדם יכול להשתנות במשך ישיבה של עשר שנים בכלא - אך הוא עשוי גם שלא להשתנות.

אנא קראו שוב את החלק האחרון של השיעור. האם אתם משוכנעים בצדקת דברינו? האם דמותו של יוסף "נגאלת" או לא? האם תוכלו לחשוב על ראיות נוספות לאפיון דמותו של יוסף?

2. קראו את הקטע הבא, שהוצא מן השיעור:

רמז לגאווה יכול להימצא גם במבנה של סיפור פוטיפר. מיד לאחר התיאור של עלייתו המטאורית של יוסף, ומיד לפני פרשיית אשת פוטיפר, התורה מדווח שיוסף היה "יפה תאר ויפה מראה" (לט:ו). ייתכן שאין כאן אלא הסבר לפיתוי, המסביר את העקשנות של אשת פוטיפר, אך אולי יש כאן קישור בין עלייתו של יוסף בחלק הראשון של הסיפור (לט:א-ו) לבין חלק השני של הסיפור (שם זי-כ). כך סובר רש"י (לט:ו):

"כיון שראה עצמו מושל, התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו. אמר הקב"ה: איך מתאבל, ואתה מסלסל בשערך? אני מגרה בך את הדוב. מיד [אחר הדברים האלה] ותשא אשת אדוניו וגו', כל מקום שנאמר 'אחר' - סמוך".

מה דעתכם על המדרש ועל הטיעון שהועלה כאן? האם תוכלו לחשוב על הבנות נוספות בנוגע לתיאור יופיו של יוסף?

3. מדברי רש"י שצוטטו בשאלה הקודמת, ניתן להבין שירידתו של יוסף נובעת מכך שהוא אינו עומד בקשר עם אביו. מה דעתכם על נקודה זו? מדוע יוסף לא יצר קשר עם ביתו בנקודה זו? מהי דעת רש"י בנושא?

אשר חלמתי" (לז:ו). גם לאחר שהאחים מוכיחים אותו על היומרות המלכותיות שלו (לז:ח) הוא לא מפסיק; כשהוא חולם שוב - והפעם על היקום כולו שמשתחוה לו - הוא שוב מספר זאת לאחיו (לז:ט). ניתן לסכם ולומר, איפוא, שיוסף מתהלל במעמדו ובחזיונותיו, אם כי הוא עושה זאת בתמימות. אדיש לתגובות אחיו ובטוח במעמדו ובגורלו, הוא מתנהג כנסיך; הוא אינו עניו.

בלשון ספר דברים, לבבו של יוסף 'רם מאחיו'. אין זו הפתעה, אם כן, שכאשר האחים רואים את "בעל חלומות הלזה" מגיע, הם מפשיטים ממנו את לבוש המלכות שלו (לז:כג) ומפטירים בסרקסטיות "ונראה מה יהיו חלומותיו" (לז:כ).

על פי דברים אלו ניתן לומר כי משמעות נפילותיו של יוסף בפרשתנו היא ציניות ולעג כלפי יוסף. הוא ראה את עצמו כנסיך וכמנהיג, עתה ובעתיד; הוא התגאה בכישוריו, במעמדו ובייעודו - אבל איך נופלים גיבורים: יוסף אמנם מתפקד כמנהיג - אך לא של אחיו; הוא אמנם מושל - אך לא על עם ישראל העתידי; מי שרם לבבו מאחיו אינו ראוי אפילו לשלוט על ביתו של פוטיפר, אלא אולי על בית סוהר.

חזרתו בתשובה של יוסף

מעבר ללעג ליוסף, יש משמעות נוספת לנפילותיו של יוסף; אני סבור שהירידות הללו, צחוק הגורל ליומרותיו של יוסף ולגאוותו, מחוללות בו שינוי.

הבה ונבדוק שוב את המאפיינים הבסיסיים של סיפורי ה"משנה" השני והשלישי: כאשר יוסף עומד מול אשת פוטיפר ופיתויה, הוא טוען כי הוא האיש הכי חשוב בבית ("אין גדול בבית הזה ממני", לט:ט), מזכיר פעמיים את העובדה שכל משק הבית נתון לשליטתו (לט:ח-ט), ובנוסף לכך הוא מזכיר פעם אחת גם את חוסר הידיעה של אדוניו. מטרת אזכור העובדות הללו היא חיזוק טענתו של יוסף כי הוא נאמן לאדונו, אך כדרך אגב אנו מבינים שיוסף יודע בבירור את מקומו ואת מעמדו - ואז הוא נופל שוב.

סיפור המשנה האחרון, בבית הסוהר, מצייר תמונה אחרת. למרות ששרי פרעה הושמו בידי יוסף יחד עם האוכלוסייה הכללית של הכלא (לט:כב, מ:ד), יוסף עוזר להם (מ:ד), דואג לרווחתם ואף מנסה לעודד את מצב רוחם; הוא משרת את הנתונים לשליטתו - ולא רק מושל עליהם. הענווה החדשה של יוסף יכולה להסביר גם את הצעתו לפתרון חלומותיהם של האסירים. הוא מייחס את הפתרון לה' (מ:ח), ובעוד שאנו אולי לא מופתעים מכך, המצרים, שידעו טוב מאוד למי עליהם לפנות על מנת לקבל פתרון לחלומם, וודאי היו מזועזעים מכך; אפילו יוסף בעצמו משבח את כישורי הניחוש שלו, כאשר הוא מתנהג כבירוקרט קפריזי בסיפור הגביע (מד:טו). סביר להניח שאם הוא מתהלל בכישוריו

4. הנה קטע מושמט נוסף:

בהערה כמעט אירונית, התורה מדווחת כי

”וַיְהִי מֵאֵז הַפֶּקִיד אֶתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ;
וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בְּגִלְל יוֹסֵף, וַיְהִי בְרַכְתָּהּ
בְּכָל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ בְּבֵית וּבְשָׂדֶה”
(לט:ה).

למרות שיוסף לא יכול להגיע לעמדת מנהיגות בבית ישראל העתידי, הוא עדיין יכול להיות מנהיג בבית פוטיפר. גם אם הוא לא יכול להגשים באופן מלא את ברכות אברהם, אחרים יכולים להתברך בו (יב:ב-ג, כב:יח, כו:ד, כח:יד). האם לדעתכם ניתן להגשים את ברכות אברהם בגלות, ולו באופן חלקי?

*****
* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון, תשס"ו *
* עורך: אייל קסנר *
*****
* בית המדרש הוירטואלי שלייד ישיבת הר עציון *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
*
* משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דואל: office@etzion.org.il *
*****